

Reda, dn. 02.07.2022 r.

Dr hab. Astrid Męczkowska-Christiansen, prof. AMW

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni im. Boh. Westerplatte

Recenzja

**wykonana dla Rady Akademickiej Dolnośląskiej Szkoły Wyższej
rozprawy doktorskiej Pani mgr Doroty Dudy**

***pt. Klasy społeczne w edukacji wczesnoszkolnej. (Nie)świadomość klasowości i jej
konsekwencje dla prywatnych teorii pedagogicznych nauczycielek,***

przygotowanej pod kierunkiem

dr hab. Jolanty Zwiernik, prof. DSW

Problematyka przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej dotyczy nauczycielskiej świadomości podziałów klasowych/klasowości w kontekście prywatnych teorii pedagogicznych nauczycielek w odniesieniu do możliwości zmiany pozycji społecznej przez uczniów. Koncepcyjnych ram dla podjętych analiz teoretycznych oraz powiązanych z nimi badań empirycznych dostarczają teorie socjologiczne i socjopedagogiczne, lokowane w perspektywie krytycznej, a dotyczące kwestii klasowego podziału społeczeństwa, nierówności społecznych i edukacyjnych, udziału systemu szkolnego w odtwarzaniu nierówności społecznych, społecznej mobilności i uczniowskich szans emancypacyjnych w odniesieniu do przerywania klasowo determinowanych trajektorii edukacyjnych i życiowych. Punktem wyjścia dla projektu badań empirycznych jest pytanie o nauczycielską świadomość klasowości, zaś spiralnie rozwijany projekt metodologiczny, uwzględniający perspektywę *teorii ugruntowanej*, ostatecznie prowadzi Autorkę do konstruowania teorii krótkiego

zasięgu, opisującej, w ujęciu modelowym, typy prywatnych teorii pedagogicznych nauczycielek wczesnej edukacji w odniesieniu do zagadnień mobilności społecznej uczniów.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów, opatrzonych wstępem, zakończeniem, aneksem, obejmującym transkrypcje wywiadów narracyjnych, oraz szeroką bibliografią. Całość liczy 398 stron – jest zatem niezwykle obszerna. Problematyka podjęta przez Autorkę jest aktualna oraz ważna – zarówno ze względu na jej znaczenie dla dyscypliny „pedagogika” (w szczególności – w odniesieniu do pola pedagogiki społecznej), lecz także, mając na uwadze aspekty społeczne: porusza bowiem zagadnienia kluczowe dla kwestii demokratyzacji społeczeństwa i roli edukacji w tym procesie – zwłaszcza w kontekście pytania o emancypacyjną rolę edukacji dla niwelowania nierówności społecznych. Treść recenzowanej rozprawy stanowi także wkład do rozwoju myśli pedeutologicznej w zakresie analiz nad świadomością nauczycieli współczesnej polskiej szkoły. Za „wartość dodaną” rozprawy uznaję także cenne spostrzeżenia badawcze dotyczące znaczenia „świeżego” doświadczenia pandemii Covid-19 na ujawnianie się zróżnicowanych statusów uczniowskich w kontekście warunków realizacji zdalnego modelu edukacji.

Przechodząc do systematycznej oceny recenzowanej rozprawy, odniosę się do następujących kwestii:

1. Zakresu oraz jakości analiz teoretycznych oraz ich związku z przedmiotem, polem problemowym i metodologiczną konstrukcją badań empirycznych;
2. Metodologicznych aspektów badań własnych;
3. Jakości uzyskanych rezultatów badawczych;
4. Struktury pracy i jej formalnej poprawności;
5. Oceny źródeł i sposobu ich wykorzystania;
6. Konsekwencji, klarowności i samodzielności intelektualnej w konstruowaniu wyводу.

Ad.1. Zakres oraz jakość analiz teoretycznych oraz ich związek z przedmiotem, zakresem problemowym i metodologiczną konstrukcją badań empirycznych

Analizy teoretyczne stanowią przedmiot trzech pierwszych rozdziałów rozprawy. Ich treść jest znacząca zarówno z perspektywy konstruowania teoretycznych ram dla określenia i konceptualizacji przedmiotu badania, jak i dla wypracowania koncepcyjnych ram dla opracowania metodologicznej koncepcji badań własnych. W oparciu o bogatą i zróżnicowaną

literaturę przedmiotu, w sposób głęboko refleksyjny i nacechowany samodzielnością intelektualną. Autorka ze swobodą porusza się po polach problemowych obejmujących zagadnienia klasowości, nierówności społecznych i ich reprodukcji; polach osadzonych w rozlicznych kontekstualizacjach: społecznych, politycznych, edukacyjnych, a także psychologicznych lub psychospołecznych (np. w odniesieniu do zjawiska rezyliencji i kapitału emocjonalnego ucznia). Pomimo rozległości poruszanych wątków, przywoływanych teorii i konstruowanych interpretacji, wywód ma charakter silnie konsekwentny i klarowny.

W pierwszej części analiz teoretycznych poddano gruntownemu opracowaniu teorię reprodukcji społecznej Pierre'a Bourdieu i towarzyszące jej konteksty pojęciowe, z uwzględnieniem krytycznych analiz tego podejścia oraz jego recepcji na gruncie rodzimym. Rozdział drugi został poświęcony zagadnieniu klas społecznych – zarówno w aspekcie teoretycznym jak i w odniesieniu do analiz empirycznych, dotyczących stratyfikacji społecznej w Polsce oraz jej zmienności na przestrzeni czasu. Ważnym aspektem tych analiz jest dokonanie rekonstrukcji problematyki klasowych stylów edukacyjnych, a także podjęcie kwestii społecznej percepcji przynależności klasowej, łączącej się ze stereotypizacją i wytwarzaniem uprzedzeń wobec przedstawicieli klasy ludowej. Treść trzeciego rozdziału rozprawy koncentruje się wokół szkoły/systemu edukacji jako miejsca reprodukcji nierówności społecznych – w tym rozdziale Autorka w wyraźny sposób odwołuje się do własnej orientacji krytycznej, ukazując przedszkole i szkołę jako miejsca działające na rzecz konserwacji społecznych podziałów, a także poruszając kwestie takie jak: brak powszechnej dostępności do jakościowo dobrej edukacji przedszkolnej, nieegalitarny charakter szkoły podstawowej, alokacyjne a zarazem odtwarzające podziały klasowe funkcje szkół średnich, a także do odsłonięty przez pandemię Covid-19 i towarzyszący jej *lockdown* „nowy wymiar nierówności edukacyjnych” związanych z zasobami (społecznymi, kulturowymi, ekonomicznymi) rodziny. Mam jednak wątpliwość dotyczącą tego, czy mamy w tym wypadku rzeczywiście do czynienia z, jak określa je Doktorantka, „nowym obliczem” owych nierówności, czy raczej z nowym kontekstem, w jakim się one manifestują.

Dokonane przez Doktorantkę analizy nierówności społecznych i kwestii ich reprodukcji, wraz z ich edukacyjnymi kontekstami, są dobrze ilustrowane materiałem empirycznym

zgrupowanym przez różnych badaczy oraz wtórnie przez Nią interpretowanym i kontekstualizowanym w obszarze prowadzonych rozważań – co pozwoliło mi to dostrzec wysoki poziom kompetencji akademickiej Doktorantki, w tym – obejmującej krytyczny i refleksyjny sposób wykorzystania źródeł oraz odnoszenia się do rozproszonych źródeł różnorodnych danych.

Refleksje Doktorantki nad procesami reprodukcji nierówności klasowych w edukacji mają w mojej opinii wydźwięk mocno pesymistyczny, tj. deterministyczny (podobnie jak odczuwał to Henry Giroux, odnosząc się do deterministycznego wymiaru teorii reprodukcji społecznej Pierre'a Bourdieu). Z tego powodu chciałabym postawić Doktorantce pytanie o to, czy dostrzega Ona jakiegokolwiek emancypacyjne aspekty edukacji w szkole wyższej – przede wszystkim w odniesieniu do macierzystej uczelni i realizowanych przez nią programów.

Wspomniany pesymizm wydaje się częściowo osłabiony za sprawą drugiej części rozdziału trzeciego, w której zostały przedyskutowane czynniki potencjalnej zmiany przełamującej łańcuch społecznej reprodukcji – zwrócono tu uwagę na opór o wymiarze emancypacyjnym, „szczęśliwy traf”, rezyliencję i kapitał emocjonalny. Niemniej dostrzegłam tu zaskakującą nieobecność dyskursu o transformacyjnym nauczycielu, reprezentowanym w obszarze „jeszcze optymistycznej” pedagogiki krytycznej ostatnich dekad XX wieku. Niestety, ostatecznie pesymizm ten wydaje się uprawomocniony w kontekście uzyskanych rezultatów badań empirycznych. Kierując uwagę na liczebność badanej grupy, ciekawi mnie, czy jej zwiększenie mogłoby wzbogacić uzyskane rezultaty badawcze o inne (tj. krytyczno-emancypacyjne) optyki.

Całość analiz teoretycznych zaprezentowanych w trzech pierwszych rozdziałach pracy cechuje się wysokim poziomem rzetelności akademickiej. Bardzo wysoko oceniam zabiegi koncepcyjne dokonane przez Doktorantkę, trafność wyboru narzędzi teoretycznych oraz uzasadniająca te zabiegi argumentację. Wywód nacechowany jest erudycyjnością, dociekliwością, a także świetnym i bogatym doбором źródeł.

Ad. 2. Metodologiczne aspekty badań własnych

Autorka przedstawiła rozbudowany projekt metodologiczny, osadzony w krytycznym paradygmacie badawczym a zarazem wpisujący się w orientację jakościową w badaniach społecznych. W staranny i poprawny sposób określiła przedmiot badania, jego cele i problemy badawcze. Doskonale, w autorefleksyjny sposób, uzasadniła rolę swoją jako badaczki osadzonej w jakościowym podejściu badawczym oraz w nurcie krytycznej orientacji w badaniach empirycznych, podejmując namysł autobiograficzny. *Notabene*, znaczący aspekt tego namysłu został przedstawiony nie tylko w rozdziale metodologicznym (czyli czwartym), lecz także w mądrym, eseistycznym wstępie stanowiącym na wpół merytoryczne a na wpół „poetyckie” wprowadzenie do rozprawy, dające wyraz aktywnego zaangażowania Autorki w opowiadanie o świecie a zarazem dekonstruowanie dyskursów fundujących „oczywiste” sposoby jego porządkowania, wprowadzania podziałów i wytyczania granic.

Za podstawową strategię badawczą posłużyła Autorce teoria ugruntowana; dokonała Ona także brikolażu podejść interpretacyjnych. Metodami gromadzenia danych były wywiady narracyjne oraz wywiady niestandardyzowane, częściowo ustrukturyzowane. Wykorzystano także aspekty podejścia fenomenograficznego – nie opisano jednak, w jakim zakresie i nie mam pewności czy zastosowanie (?) fenomenografii nie pełni tu jedynie roli „dekoracyjnej”. Niemniej, doceniam wieloaspektowy i wielofazowy charakter analiz opartych na stosowaniu wymagających procedur kodowania w kontekście wykorzystania teorii ugruntowanej. Bardzo wysoko oceniam całość projektu metodologicznego, w szczególności: jego wielowymiarowość przy zachowaniu spójności założeń i poczynąń badawczych; dokonywaną teoretyzację założeń badawczych oraz teoretyzację bieżąco uzyskiwanych wyników cząstkowych – wszystko to złożyło się na całość przyjmującą spiralny charakter systematycznie poszerzanego kontekstu rozumienia badanych fenomenów i składa się na oryginalność projektu badawczego. Działania Autorki można uznać za w pełni udane a zarazem wymagający projekt brikolażu. Samą zaś Badaczkę można opisać jako brikolerkę, spełniającą wszelkie kryteria sugerowane przez N. Denzina i Y. Linkoln, tj. wrażliwość, elastyczność, refleksyjność, wysokie kompetencje merytoryczne i pisarskie, a także pewien „inżynierski” sposób podejścia do metodologii, ujawniający

żywe zainteresowanie konstruowaniem rozmaitych (metodologicznych) zabiegów (Denzin, Lincoln: *Handbook of Qualitative Research...*).

Ad. 4. Jakość uzyskanych rezultatów badawczych

Zdecydowanie wysoko oceniam jakość uzyskanych wyników badawczych. Empiryczna część pracy jest niezwykle bogata, wielowątkowa. Obejmuje pełną odpowiedź na postawione problemy badawcze i szeroką – bieżącą – interpretację na bieżąco uzyskiwanych wyników. Jej ostateczną formą jest konstrukcja teorii krótkiego zasięgu, ukazującej nieistniejący potencjał mobilności społecznej uczniów w prywatnych teoriach pedagogicznych badanych nauczycieli. Uzyskane wyniki skłoniły Autorkę m.in. do sformułowania ważnych rekomendacji dotyczących kształcenia nauczycieli.

Ad. 5. Struktura pracy i poprawność formalna

Pomimo bogactwa wprowadzonych wątków tematycznych i kontekstów teoretycznych, Autorce udało się zachować spójną konstrukcję wywodu i klarowną narrację. Jest ona wyrazista pod względem intencji, konsekwentnie prowadzona, angażująca poznawczo a zarazem odsłaniająca wysoki stopień refleksyjności i dojrzałą kompetencję akademicką Doktorantki. Tekst odznacza się wysoką estetyką języka i poprawnością formalną. Dostrzegłam pojedyncze usterki językowe, głównie interpunkcyjne.

Ad. 6. Ocena źródeł i sposobu ich wykorzystania

Doktorantka wykorzystuje bogatą i zróżnicowaną literaturę, korzystając z wielojęzycznych źródeł w imponującej ilości pozycji. Piśmiennictwo zostało wykorzystane w sposób głęboki, krytyczny, dialogiczny. Wysoko cenię wykorzystywanie różnorodnych źródeł w rozdziałach empirycznych, służące bieżącej interpretacji i pogłębianiu uzyskiwanych danych empirycznych, co wpisuje się w założenia teorii ugruntowanej.

Przechodząc do całościowej oceny przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej, pragnę podkreślić jej wysokie walory akademickie – zarówno w warstwie teoretycznej jak i empirycznej. Na szczególną uwagę w tym kontekście zajmuje nowatorstwo podjętej problematyki badawczej, rozległość dokonanych analiz i zaawansowana konstrukcja metodologiczna oraz realizacja projektu badań empirycznych. Rozprawę cechuje wysoki

stopień oryginalności naukowej. Doceniam także bardzo wysoki poziom zaangażowania poznawczego Autorki w realizowaną problematykę badawczą, co przejawia się w dociekliwości, stawianiu nowych pytań, odkrywaniu wartościowych perspektyw interpretacyjnych a także pogłębionej (auto)refleksji metodologicznej.

Konkluzja

Kierując się dokonaną oceną, z przekonaniem uznaję, że będąca przedmiotem recenzji rozprawa pt. *Klasy społeczne w edukacji wczesnoszkolnej. (Nie)świadomość klasowości i jej konsekwencje dla prywatnych teorii pedagogicznych nauczycielek*, przygotowanej pod kierunkiem Pani dr hab. Jolanty Zwiernik, prof. DSW, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2021478 t.j. ze zm.). Stawiam zatem wniosek o przyjęcie w/w pracy jako rozprawy doktorskiej oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony. Jednocześnie wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej przeze mnie rozprawy.

Dr hab. Astrid Męczkowska-Christiansen, prof. AMW

